

Proměny funkce obecné češtiny při stylizaci textů

MARIE KRČMOVÁ

(Brno)

0. V rámci tématu „styl a čas“ většinou pomyslíme na rozbor jazyka a stylu textů minulých dob, na problém proměn stylu určitého typu textů v časové perspektivě, eventuálně i na proměny autorského stylu během let. Všechny tyto pohledy opřené o rozbor jazyka vybraných textů vytvářejí základ pro to, abychom mohli dojít od jedinečného poznání k zobecněním, k vytváření modelů dobového jazyka a stylu, které by mohly být dále ověřovány a o něž by se mohly opírat nové a nové stylistické studie, protože styl se mění spolu s vývojem jazyka, který mu dává zásobu výrazových prostředků a který svými potencemi umožňuje tvorbu prostředků nových, ale také v souvislosti s proměnami vyjadřovacích potřeb společnosti, jež pomocí textů komunikuje. Hledáme tak – jako ostatně ve stylistice vždy – pevnou oporu pro zachycení věci velice proměnlivé.

V tomto příspěvku budeme postupovat trochu jinak: upozorníme na zdánlivě týž soubor jazykových prostředků, a především na to, že je nutno počítat se změnami jejich funkce ve stylu textů v proměnách času. Jak je patrné z názvu, půjde o obecnou češtinu, ale místo detailního rozboru jednotlivého díla se zaměříme na s ní související věci obecné.

Chceme-li postihnout funkci jakéhokoli výrazového prostředku v textech, měli bychom rozvážit přístupy k tématu. Jsou vstupní branou pro to, abychom se mohli určitým souborem jazykových prostředků (v mezním případě i prostředkem jediným, neutrálním tak jako velmi příznakovým) zabývat s dostačující hloubkou a přesností. Volba řešení v jejich rámci vymezuje totiž aspekty, jež při analýze zohledníme a jež se promítnou do následujícího zobecnění. Jen tak dosáhneme toho, aby se výrazové prostředky zvolené pro sledování staly onou stabilitou v pohybuji-
cím

se světě jazyka a stylu textů, o niž můžeme práci opírat. Neočekáváme, že každý z aspektů bude stylistikem skutečně řešen a vyřešen, neboť mnohdy jde o věci nazírané velmi různě, jež přesahují možnosti jednotlivce a někdy i celé lingvistické obce; samo vědomí jejich existence však pokládáme za nutnou podmínku kvalitní analýzy. Jde o několik okruhů problémů: některé z nich jsou spojeny se subjektem interpreta, s jeho chápáním oboru a cíle práce, zatímco jiné stojí mimo něj a jsou tedy v mezích, pro něž se interpret rozhodne, aplikovány. Nejde o přístupy izolované, pro potřeby dalšího výkladu se pokoušíme o jejich shrnutí a formulaci do několika okruhů.

1. Základ spočívá v tom, jak interpret chápe sám obor „stylistika“: výsledek bude zřejmě jiný, preferuje-li stylistiku kontextovou, která postupuje od celku textu k jeho složkám a snaží se je postihnout ve vzájemných souvislostech a vztazích výrazových prostředků, ev. i vztahu tématu a jeho vyjádření, jinak pro stylistiku výrazovou, který dává přednost analýze cestou zachycení prostředků se stálou stylovou hodnotou, ať už inherentní, tak adherentní, a hledání motivů pro jejich využití, k čemuž připojuje prvky s hodnotou kontextovou. V šíři koncepcí oboru a jeho vazbách na disciplíny jako je na jedné straně tradiční rétorika, na druhé mladší disciplíny jako sociolingvistika, pragmalingvistika atd. může stylistik formulovat i koncepci vlastní. Nelze přitom říci, že by některé chápání bylo pro další analýzu nevhodné, přinášejí však pro zobecnění rozdílné vstupní poznatky. V konkrétní studii málokdy nacházíme prostor na explicitní vymezení zvoleného přístupu, což vede k obtížím při vzájemné konfrontaci výsledků. (K chápání oboru viz např. Jelínek 1965, 1995; Hausenblas 1973, Skubalanka 1995; kol. 1995; k pojmu stylová hodnota Krčmová 2003. Vztahy stylistiky k dalším disciplínám Hoffmannová 1997).

1.1. Jako podstatné se jeví v této souvislosti rozhodnutí, zda počítat se stylistikou jako disciplínou studující mluvu, konkrétní realizace, nebo zda přijmout možnost zobecnění stylistických poznatků do podoby jistých nadindividuálních zákonitostí: domníváme se, že charakteristika obecných stylů, určitých modelů výběru a užívání jazykových prostředků odpovídajících aktuálním podmínkám komunikace a současně navazujícím na kulturní tradice, je to, k čemu mají rozboru sloužit, i když jde o modely jen rámcové. Obecné poznatky lze pak na jednotlivé nové texty aplikovat, opírat se o ně při poznávání singulárních stylů – stylů jednotlivých realizací. Pokud bychom se chtěli omezit jen na stylistiku „řečovou“, bylo by ostatně studium proměn funkce výrazového prostředku nemožné, zůstala by jen možnost jeho jednotlivých popisů.

Východiskem by měl být samozřejmě konkrétní text, tedy jedinečné užití jazyka, ideální induktivní postup je ale časově náročný a při mnohosti stále vznikající textů vždy jen výběrový. Nemůžeme jej tedy nikdy plně využít, neměli bychom však předem rezignovat. Každý jednotlivý rozbor je krokem, důležité je jen to, abychom jej volili tak, aby bylo možno k zobecnění vytvářet podmínky. Pro obecnou češtinu v textech z toho vyplývá, že zjištění jejího podílu na jazykové realizaci konkrétního textu a identifikace její funkce je zajímavá a vždy přínosná, ale sdělení "poprvé obecné češtiny užil XY" informuje o autorově jazyku, nikoli o stavu textů doby nebo žánru obecně.

1.2. Nemůžeme založit svůj pohled ani na normativní stylistice, protože její představy o náležitosti, v mezním případě správnosti užití jazykových prostředků při stylizaci nejsou v mnoha případech založeny na zobecnění výsledků rozboru skutečně existujících textů, ale jsou dány zvnějšku, tradicí, doporučeními významných osobností, ev. jsou dokonce odvozeny od jazykového stylu patřícího cizím kulturám; ostatně mají smysl spíše pro didaktickou nauku o stylizaci. Přesto s nimi počítáme tam, kde uvažujeme o funkci výrazového prostředku v konkrétním textu: jeho produktor byl totiž vychován v dobových normách (spisovného) jazyka a stylizace a nutně se do jeho díla promítají – buď tím, že jsou přijímány, nebo tím, že jsou vědomě překračovány.

Pokud bychom se postavili důsledně na pozici normativní stylistiky, museli bychom se poučit o normách stylizace, což jistě není obtížné – pokud jsou ovšem explicitně formulovány, a to mimo oblast velmi formalizované administrativní komunikace (a mimo záměrně oprostěný pohled didaktiky nižšího stupně základní školy) není. Zjištění, že prvky obecné češtiny jsou odchylkou od normy očekávající ve veřejné komunikaci spisovný jazyk, nepřináší nic pro stylistickou analýzu, je nanejvýš zprávou o tom, že se určité prostředky objevují a že by bylo možno místo nich užít jiných – ale to snad smyslem stylistické analýzy není.

1.3. O stylu mluvíme tam, kde můžeme předpokládat vědomou volbu výrazových prostředků na straně autora. Otázka záměrnosti při stylizaci textu je také předmětem rozvah renomovaných lingvistů.

V souvislosti s chápáním stylu jako záměrného užití jazykových prostředků se nutně objeví otázka, zda má styl i spontánní jazykový projev, kde o vědomém záměru můžeme jen těžko uvažovat, dokonce zda lze vůbec do obvyklé soustavy jazykových funkčních stylů zařadit styl prostě sdělovací (Jelínek 1966, Chloupek 1993, 1998); jde mj. o styl textů primárně mluvených, sama mluvenost je však objektivním slohotvorným faktorem jiné povahy než obvykle připomínané faktory ostatní (Krčmová 2003). Při analýze funkce výrazových prostředků vycházíme

z praktických důvodů z psaných textů, které nejsou (kromě e-mailů, blogů, SMS, textů vesměs nejnovějších) zcela spontánní a nejsou bezprostředně situačně vázané. Tím si vlastně úkol zjednodušíme, nikoli však náhodně: pro starší období nejsou příslušné psané spontánní texty k dispozici, máme jen jejich stylizace (Krčmová 1995). Jazyk soukromé korespondence by se zdánlivě takovým zdrojem mohl stát, ale je pro minulost velmi kusý a rozvolnění výrazových prostředků je pro něj typické až v poslední době (Hladká aj. 2005, Hladká 2006).

Aspekt záměrnosti je tam, kde se věnujeme textům nespontánním, přítomen implicitně vždy, takže ani nebývá připomínán. Při sledování funkce konkrétního výrazového prostředku nás však zajímá hlavně při analýze stylizace dialogu v krásné literatuře (v próze i v dramatu). Dobová norma uměleckého vyjadřování se v určitých dobách přiklání k zobrazení reálného stavu komunikace a my si klademe (mj.) otázku, jak autor dosáhl iluze „přirozenosti“ jazyka postav, ev. zda o tuto iluzi vzhledem k panující literární módě usiloval.

Interpret má jen ojediněle jistotu, že záměr produktora odhadl správně, že jej pouze neuložil podle svého nejlepšího vědomí; jen málokdy totiž autor nějak vyjádří, proč zvolil určité výrazové prostředky a jiné opominul; různé verze rukopisu nebo autorské komentáře k vlastním textům jsou vzácné a poznámky ukryté např. v korespondenci literárních tvůrců těžko dohledáme. Jde o podobnou otázku, jakou si klade editor kritických vydání starších děl; omezení na úpravy pravopisné, dnes v takových edicích jediné akceptované, připomíná pro stylistickou analýzu starších prací nutnost sahat po kanonickém textu bez ohledu na to, že čtenářská vydání jsou dostupnější.

1.4. Význam má samozřejmě rozhodnutí, že půjde o stylistiku jazykovou a že bude zvolený přístup induktivní, vycházející z excerpce jazykových prostředků v textech, pro něž hledáme motivy, proč byly zvoleny; předpokládáme přitom, že možnost volby z konkurenčních prostředků (k pojmu viz Jelínek 1995) je přítomna vždy, protože i neutrální vyjádření je volbou, nikoli náhodou nebo neschopností autora psát „neobvykle“.

Analýza založená na excerpce je časově jistě náročná. Možnost využít jazykových korpusů pro takovou práci je velmi lákavá, ale bohužel z existence prostředku a dokonce ani z jeho frekvence těžko zjistíme i při poměrně velkém zvoleném kontextu, jakou funkci v textu má, resp. by mohl mít: ta se může plně rozkrýt až v rámci celého díla, mnohdy dokonce srovnáním s jinými texty; při takové práci se výhody, které korpus přináší množstvím sneseného a dílčím způsobem lingvistiky zpracovaného materiálu, omezují.

2. Druhým okruhem jsou aspekty související s typem jazykových prostředků, na něž se hodláme zaměřit. Jde o odraz lingvistického chápání problému, v našem případě toho, co se pod termínem „obecná čeština“ skrývá, a také toho, které z existujících pojetí vyhovuje interpretovi a odpovídá době, kdy analyzovaný text vznikl. Z dnešního hlediska se otázce věnuje větší počet českých lingvistů (shrnuje Krčmová, 2000; Sgall – Hronek 1992, Sgall aj. 1992, Sgall – Čermák – Vybíral, 2005). K vzdálenější minulosti se v souvislosti s obecnou češtinou lingvisté vyjadřují jen sporadicky, ale jejich dnešní řešení je těžko aplikovatelné na jazyk a styl textů v minulých obdobích.

Shrneme-li možná pojetí, můžeme dojít k těmto možnostem:

2.1. Ze synchronního hlediska čistě jazykového je obecná čeština soubor výrazových prostředků postižitelný popisem v lingvistice obvyklým, totiž např. po jednotlivých jazykových rovinách, a to buď v úplnosti, nebo – což je pravidlem – pomocí vytčení rozdílů proti reprezentativní podobě národního jazyka představené kodifikací. Prostředky obecné češtiny pak vnímáme jako odlišnosti od této kodifikace, ev. – v modernějším chápání a formulaci – od standardu spisovného jazyka (jenž je ovšem otevřený, a tedy i rozdíly nemusí vidět všichni interpreti totožně). Problém může dělat to, že ani běžná mluva Čech, tradičního teritoria obecné češtiny, není zcela jednotná, zatímco některé prvky přičítané běžné obecné češtině mají přesah až na Moravu a Slezsko a další – ve výslovnosti nebo ve stavbě vět – jsou vlastní takřka všem primárně mluveným podobám češtiny.

2.2. Z hlediska diachronního můžeme chápat obecnou češtinu jako výsledek procesu vývoje od starších fází češtiny v souvislosti s hláskoslovnou a tvaroslovnou diferenciací českých nářečí a následnou nivelizací dialektů české kotliny, v nejnovější době i nivelizací jazyka běžné komunikace Čechů; pro hodnocení funkce jednotlivých prostředků bychom měli brát v úvahu dobový stav takové integrace; v první polovině 19. století má konkrétní prvek jinou funkci než v době dnešní.

2.3. Z hlediska sociolingvistického vidíme dnešní obecnou češtinu také jako specifický strukturální útvar národního jazyka sociálně a teritoriálně málo příznakový, který má prokazatelný vliv na formování jazykové normy veřejné komunikace a který je částí lingvistů chápán jako druhý, nižší standard celonárodní. Taková obecná čeština je svou funkcí analogická různým „hovorovým“ podobám jiných národních jazyků, díky stále ještě archaické kodifikaci spisovného českého jazyka je však snazší určit její rysy.

2.4. Všechny tyto pohledy jsou vzájemně propojeny; popis gramatiky předpokládá rozhodnutí, zda sledujeme regionálně diferencovanou obecnou češtinu nava-

zující na historicky vzniklé nářeční rozdíly v rámci Čech, což souvisí s pohledem 2.2 a současně i 2.3, zda nás totiž zajímá nivelizované nářečí (tj. „nižší“ obecná čeština soukromého stylu existující většinou jen ve spontánně mluveném projevu), nebo ta obecná čeština, která se uplatní i v komunikaci nikoli soukromé. Přitom samo hledání obecné češtiny nižší a vyšší (vzhledem k hodnoticímu příznaku těchto slov dáváme přednost prostému číslování, pak OČ 1 a 2 – ta je nivelizovaná) je výsledkem vývoje. Pokládáme za nutné přičlenit ještě třetí náplň pojmu – obecnou češtinu, která se ustavuje v literární stylizaci.

2.5. Každá z „obecných češtin“ má svou přibližnou dobu vzniku, i když na sebe navazují a koexistují – základní, interdialektická vzniká nivelizací českých nářečí od doby ekonomické integrace Čech, tj. asi po zániku nevolnictví, obecná čeština tendující k pozici „2. standardu“ (2.3) – je naopak registrována lingvistikou až od 60. let 20. století a literární stylizace se definitivně dotváří zároveň s tím; jediné ta má skutečně stabilizovanou psanou podobu, jež se uplatňuje i mimo krásnou literaturu, ostatní jsou primárně mluvené. A existence psané podoby významně přispívá ke stabilizaci prvků, které jako signály obecné češtiny chápeme.

Analyzující lingvista se nutně rozhoduje, jakou náplň termínu preferuje, aby s ním dále pracoval. U interdialektického chápání je status jejích prvků nižší a postavy, které se jí vyjadřují, stigmatizuje, je-li však chápána jako 2., nižší standard celonárodní, je užití prvků obecné češtiny spíše signálem (stylizované) spontánnosti jazykového chování postav, ev. – v pásmu vypravěče – stylizované spontánnosti autorského jazyka celkově. Ve veřejném primárně mluveném projevu věcném by pak byla obecná čeština v minulosti nepochybně nedostatkem, porušením normy veřejné komunikace (takové texty ale nemáme zachovány, ojedinělé rozhlasové nahrávky byly projevy čtenými a pečlivě připravenými), zatímco dnes je signálem spontánnosti mluvčího a jeho emocionálního zaujetí tématem a je jako součást autorova idiolektu v jednotlivostech v podstatě tolerována.

3. Pro analýzu funkce výrazových prostředků v textu má smysl i racionální výběr prvků, o něž se analýza opírá. Musejí to být prvky v obecné češtině stabilizované, zřetelné a dostatečně frekventované; a současně – vzhledem k zaměření na texty psané – takové, které mají ustálenou grafiku a mohou se tedy bez větších potíží pro autora do textů dostat. Vyhovují tak některé rysy hláskoslovné, zejména *-ej-* v různých pozicích v kořeni slova (*bejval*, *rejže*) i v koncovkách (běžně *velkej nos*, ale mnohem méně rozšířené *velkejš nosech*) nebo protetické *v-* (*von vodnese*), ev. přičestí typu *on nes*, *ved* bez koncového *-l*, zatímco zjednodušování konsonantických skupin typu *dyž*, *šveska*, *šecko*, *menčí*, *krkonoská* nebo znělostní obměny typu *g vodě*, *pot řátkem*, *schazovali* jsou (vlivem stabilní podoby psaného

slova) v textech zachyceny jen velmi zřídka, i když k běžné výslovnosti obecné češtiny (a často také k méně pečlivé výslovnosti celonárodní) nepochybně patří. Velmi frekventované *-í-* na místě spisovného *-é-* se nehodí z jiných důvodů: chová se jinak ve slovním základu a v koncovce a v jednotlivých případech je (v různých obdobích) výrazně nespisovné, nověji však je spisovnou dubletou nebo dnes v některých případech už jedinou možností, zatímco tradiční *-é* je knižní (srov. rozdíl kodifikace u tvarů *rozbitý boty*, z *rozbitýho hrnku*, oboje mimo spisovný jazyk, i když v obecné češtině a na západní polovině Moravy pravidelné; *polévka* – *polívka*, oboje dnes spisovné; *kolíbat* – *kolébat*, podoba s *-é-* dnes knižní nebo nářeční; *lék* – jen tato podoba, *lik* je naopak výrazně nářeční). Výběr tvaroslovných rysů je z tohoto hlediska ještě složitější, můžeme však jistě počítat s *-ma* v instrumentálu všech deklinací (*těma třema starejma kamarádama*), rysem obecné češtiny je také zánik tvaru pro životnost při shodě v N. pl. maskulin (*zamilovaný kluci*; v tomto případě jde již o prvek nikoli celonárodní), jinde však jde buď jen o unifikační tendence, nebo už byly obecněčeské jevy přijaty do kodifikace jako dubleta. A konečně – některé tvary mají v textech malou frekvenci a záznam obecněčeského tvaru by byl málo průkazný (např. tvar nepřímých pádů číslovky *dvouch*, *dvouma*; kondicionálové *bysme*).

Ve skutečnosti nebývá v textu podíl obecněčeských prostředků nijak velký, protože mnoho je současně i (hovorově) spisovných nebo jsou pro spisovný jazyk a obecnou češtinu společné. Na jedné straně tu pak najdeme text bez signálů obecné češtiny (záměrně, nebo je to náhoda – v kratším textu prostě nemusí být žádná pozice, kde by se obecná čeština objevit mohla), a vedle toho text prvky nasycený natolik, že jde nepochybně o záměr, většinou o provokaci a komickým záměrem (*Von sice každej na tu upadající češtinu nadává, vona upadá už od Husa, Obec spisovatelů vydává ob rok komuniké, ale aby někdo inicioval zákon, na to se kašle. Já si myslím, že by to mělo bejt v ústavě. Měl by se vydat seznam slov, který jsou povoleny, aby si jako každej byl jistej...*; Právo, příloha Salon 6.2.2003).

Lexikum tvoří samostatnou složku: jednotlivé obecněčeské lexémy lze registrovat, nelze však mluvit vždy o jejich rozdílu od spisovného jazyka, protože kodifikace je ve slovní zásobě jen rámcová, a jak je obecně známo, ani jiná být nemůže. Její tvůrci jsou pak nuceni samým zařazením výrazu do výkladových slovníků, pro českou situaci ostatně vzácných a rozsahem limitovaných, rozhodovat o tom, s čím lze pro spisovný text počítat a co je už za hranicemi neutrálnosti pojmenování. Navíc je tu otázka lexika expresivního, u něhož se tento příznak spojuje s obecností, i když pro to není žádný lingvistický důvod. Dobové proměny ve slovníkovém hodnocení lexémů jsou jen dalším argumentem pro to, že sama

pozornost k volbě pojmenování nemůže být pro úvahy o funkci obecné češtiny v uměleckých textech rozhodující. Kromě toho jsou sice výrazy v textu nápadné a pro příjemce, a lingvista je na počátku práce také příjemcem, zajímavé, ale jsou vázány na tematiku, takže jejich podíl není srovnatelný se signály gramatickými.

Syntax a textová výstavba je pro stylistiku významná, ale nenacházíme typické prvky obecněčeské, které by bylo možno sledovat, a to na žádné z úrovní toho, čemu „obecná čeština“ hodláme říkat. V psaných textech jde nanejvýš o rysy mluvenostní, zobrazení rysů, které odpovídají primárně mluveným spontánním projevům, v nichž se obecná čeština utvářela a na něž i její stylizovaná podoba navazuje.

4. Stylistik zvažuje také okruh textů, na něž chce a může zaměřit pozornost s ohledem na pravděpodobnost, že hledaný prostředek bude přítomen, a také tak, aby existovala dostatečně dlouhá tradice textů podobného typu, žánru. Z důvodů, o nichž jsme se již zmínili, musíme rezignovat na texty spontánně mluvené včetně jejich autentického záznamu – pro minulé doby prostě neexistují, jsou tu jen stylizace. Věcná komunikace je zase chť nechť vázána na normy veřejného sdělování, jež jsou jednoznačně spojeny s dobovým jazykem spisovným a vše za hranicemi kodifikace je v nich komunikační chybou; teprve dnes se uvolňují normy komunikace publicistické, v ní je však hranice stylu na ose věcné – umělecké neostrá a dále se rozměšňuje. Zbývá tedy jen užít texty literární, jež jsou už svou podstatou nejen estetickou informací v nejširším slova smyslu, ale mají i metajazykovou funkci jako výpověď o jazyku a jeho možnostech (Chloupek-Krčmová 1991). Zejména jazyk dramatu nebo literárního dialogu (v novější době i jazyk ich-formy prózy) jsou oblastí, kde je pravděpodobný výskyt prvků, jež nás zajímají, a kde můžeme sledovat i jejich funkci v textu. Zaměření na jazyk krásné literatury vyhovuje také jedné z koncepcí stylistiky, která omezuje svůj pohled na jazyk krásné literatury, zatímco jiné typy textů odkazuje do zájmu stylistiky normativní. Toto omezení není běžné ve slovanských stylistikách, je však patrné jinde (Miličková 2004, Křístek 2004).

Představa o naprosté volnosti uměleckého vyjadřování ve smyslu užití celého národního jazyka však neplatí bez výhrad. V minulých dobách byl jazyk krásné literatury podřízen obecnému záměru, který mohl užití specifických prostředků limitovat. Pokud se např. předpokládalo, že právě krásná literatura kultivuje spisovný jazyk, že je vzorem pro kultivovanou komunikaci, byl i jazyk literárních dialogů založen na dobové představě spisovnosti. Jako součást kulturní tradice se vracejí do krásné literatury i vyjadřovací normy již odeznělé, např. dodnes se

můžeme (u laiků) setkat s přesvědčením, že literární dílo by mělo kultivovat čtenáře i ve smyslu znalosti spisovného jazyka.

5. Svobodní jako stylistikové jsme při volbě časových období, jimiž se hodláme zabývat. Nová česká literatura se kontinuálně rozvíjí od počátku 19. století, což je období z hlediska komunikace relativně krátké. Přesto se během něho několikrát proměnila rámcová norma vyjadřování krásné literatury a obecná představa o roli jazyka umělecké literatury v kultivaci spisovné češtiny. Ustálila se norma jazyka veřejné komunikace a vznikla obecně přijatá kodifikace, sama norma se dále proměňovala, vytvářela tlak na kodifikační změny a k nim v jistém rozsahu také přibližně jednou za generaci docházelo. Změnila se také pozice spisovného jazyka ve společnosti včetně toho, jak a v jaké podobě je vědomě ve škole osvojován, v posledních desetiletích se navíc rozostřila hranice mezi spisovnou češtinou a češtinou běžné komunikace, změnilo se postavení kodifikace v koncepci jazykové kultury, kde nastal přesun od „správnosti“ k „adekvátnosti“; to vše bychom v ideální situaci měli brát při analýze proměn funkce výrazových prostředků v úvahu. Hluboké stylistické rozbory to činí, jsou však potom daleko rozsáhlejší než analyzovaný text sám. A pro analýzu většího počtu textů jde o úkol na hranici lidských možností.

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že i tam, kde máme ZDÁNlivě stejný výrazový prostředek, je jeho stejnost jen na povrchu. To se pak odráží ve funkci, kterou v textech má nebo může mít. Teprve soubor rozborů konkrétních děl ukáže, do jaké míry jsou lze všechny aspekty v plném rozsahu uplatnit. Obáváme se, že reálně dovedeme postihnout vždy jen část problematiky. Měli bychom si pak být vědomi, že tvoříme sondy, nikoli absolutní výpověď o jazyku a stylu. Ve stylistice je vždy obtížné zobecnování, nemáme-li z různých důvodů pevnou oporu v základu, od něhož se bude zobecnění odvíjet, a nedaří-li se nám najít jednotný princip pro odhlížení od jednotlivých situací, které pozorujeme, s cílem najít klíč k obecným normám stylizace, které v dané společnosti, daném typu textů a daném okamžiku jeho vzniku platí a odlišit je od toho, co platí v okamžiku, kdy analýza probíhá.

A berme to i jako připomínku toho, že stylistika není jen sdělováním nápadů a postojů a hlasitým obdivem stylizátorovi. A není ani souborem věčných pravd a věčně platných rad, jak být v psaní úspěšný. Je skutečnou analýzou a její podstatou, štěstím i neštěstím, je to, že se jí mění nejen objekt zájmu a okolnosti jeho fungování jako komunikátu, ale i sám jazykový materiál. A to i ten, který zdá tak samozřejmý.

Literatura

- Čermák, P., Sgall, P., Vybíral, P., 2005, *Od školské spisovnosti ke standardní češtině. Výzva k diskusi*, "Slovo a Slovesnost" 66, s. 103-115.
- Hausenblas K., 1973, *Komplexní a simplexní styly. – Poetyka i stylistyka słowińska*, Wrocław.
- Hladká, Z., a kol. 2005, *Čeština v současné soukromé korespondenci. Dopisy, e-maily, SMS*, Brno.
- Hladká, Z., 2006, *Současná soukromá korespondence. Korpusové zpracování a lingvistické využití*, Disertační práce obhájená v r. 2006 v Brně, Rukopis.
- Hoffmannová J., 1997, *Stylistika a ...Současná situace stylistiky*, Praha.
- Chloupek, J., 1993, *Pochybnosti o funkčních stylech*, "SPFFBU" A 41, s. 61-71.
- Chloupek, J., 1998, *Komunikační oblast prostědělovací. – Jazyk a kultura vyjadřování*, Brno, s. 43-48.
- Chloupek, J., Krčmová, M., 1991, *Metajazykovost slovesného umění*. In *Konfrontačný a komparatívny výskum jazykovej a literárnej komunikácie*, Bratislava, s. 29-38.
- Jelínek, M., 1965, *Definice pojmu „jazykový styl“*, "SPFFBU" A 14, s. 43-67.
- Jelínek, M., 1966, *Postavení hovorového stylu mezi styly funkčními*, "Slovo a Slovesnost" 27, s. 104-118.
- Jelínek, M., 1991, *Pojem funkčního stylu v řečové stylistice. – Synteza w stylistyce słowińskiej*, Opole, s. 13-19.
- Jelínek, M., 1992, *Pojetí stylu u pražských strukturalistů*, "Česká literatura" 30, s. 209-216.
- Jelínek, M., 1992, *Problematika definice pojmu „styl“*, „Stylistyka“ I, s. 15-26.
- Jelínek, M., 1995, *Stylistika. – Příruční mluvnice češtiny*, Praha, s. 701-781.
- Krčmová, M., 1995, *K pramenům specifika mluveného projevu (Mluvenost, či spontánnost?)*, – *K diferenciaci současného mluveného jazyka*, Ostrava, s. 26-32.
- Krčmová, M., 2000, *Termín obecná čeština a různost jeho chápání. – Čeština. Univerzália a specifika 2*, Brno, s. 63-77.
- Krčmová, M., 2003, *Slohová charakteristika prostředků lexikálních. – Současná česká stylistika*, Praha, 138-147.
- Krčmová, M., 2003, *Mluvenost a psanost jako slohotvorné činitele. – Sbornik prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě D3*, s. 29-35.
- Křístek M., 2000, *Pojetí stylové příznakovosti v současné české stylistice*, „Stylistika“ IX, s. 181-187.
- Křístek, M., 2003, *Výbrané shody a odlišnosti českého a anglosaského pojetí stylu a stylistiky. – Sbornik prací Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě D3*, s. 36-47.
- Miličková, L., 2005, *La place de la stylistique dans la linguistique française contemporaine. – Études Romanes de Brno*, Brno.

- Sgall, P., Hronek, J., 1992, *Čeština bez příkras*, Praha.
- Sgall, P., aj., 1992, *Variation in Language – Code Switching in Czech as a Challenge for Sociolinguistics*, Amsterdam-Philadelphia.
- Skubalanka, T., 1992, *Czy można mówić o istnieniu systemu stylistycznego?*, "Stylistyka" I, s. 27-38.
- Skubalanka, T., 1995, *O definicjach stylu*, "Stylistyka" IV, s. 7-23.
- Stich, A. 1975, *K obecné češtině v současné próze*, "Naše řeč" 58, s. 215-223.
- Styl? *Moje dzisiejsze rozumienie stylu*, "Stylistyka" IV, 1995, s. 223-329.
- Šrámek, R., ed., 1996, *Spisovnost a nespisovnost dnes*, Brno.

Changing Functions of Common Czech in the Process of Creating Texts

The article deals with general problems concerning specific means of expression from the diachronic point of view, using Common Czech (obecná čeština) as an example. It is especially emphasized that during the analysis a complex approach is of particular importance, more than from the synchronic point of view, also with regard to stylistic examinations. When scholars focusing on this particular discipline choose their theoretical background, they should also take into consideration concepts and definitions of Common Czech from both linguistic and sociolinguistic points of view in various periods. They should also choose only relevant means of expression, with sufficient frequency. Furthermore, they need to find texts the stylistic norm of which provides an opportunity to use Common Czech, to some extent or fully (today as well as in the past). All these aspects are significant, although their hierarchy may be varied; using identical material, it is thus possible to arrive at different generalizations.

Keywords: *stylistics, Common Czech (obecná čeština), its functions in creating texts.*

W badaniach translologicznych rozważających pod różnymi względami metodologicznymi – mówiąc najkrócej – skomplikowane i wieloaspektowe relacje między tekstem oryginału, funkcjonującym w określonym języku i danej kulturze wyjściowej, a przekładem należącem już w dużej mierze do kultury docelowej, parametr czasu bdygrywa podstawową rolę. Zarówno bowiem tekst oryginału, jak i przekład, czyli tekst przetłumaczony, pozostają w specyficznej relacji do czasu: oryginał powstaje zawsze w danym momencie, jego czas jest określony, ale różny w czasie się jego odczytania. Natomiast czasy przekładu są różne: ten sam tekst może być tłumaczony w różnych okresach i może mieć wielu autorów, co w konsekwencji doprowadza do powstania serii przekładowej (Balcerzan 1968, 1971). „[...]W odróżnieniu od dzieła oryginalnego, które jest wypowiedzią o charakterze „jednokazowym” i „niepowtarzalnym”, przekład tekstu literackiego jest zawsze jedynym z